

University
of Wrocław

ISSN 2029–2236 (print)
ISSN 2029–2244 (online)
SOCIALINIŲ MOKSLŲ STUDIJOS
SOCIAL SCIENCES STUDIES
2009, 3(3), p. 193–212

ŠEIMOS NARIŲ TEISĖS Į GYVENAMĄJĄ PATALPĄ ĮGYVENDINIMAS IR GYNIMAS

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Mykolas Romeris universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+ 370 5) 2714 610
Elektroninis paštas ckk@mruni.eu

Pateikta 2009 m. balandžio 20 d., parengta spausdinti 2009 m. rugsėjo 18 d.

Anotacija. *Sudarę santuoką vyras ir moteris įgyja naują teisinį statusą: tampa sutuoktiniais, sukuria šeimos santykius, atsiranda tik šiems santykiams būdingos teisės ir pareigos, kurių įgyvendinimas gali būti ribojamas vedybų sutarties bei imperatyvių Civilinio kodekso normų. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas¹, įsigaliojęs 2001 m. liepos 1 d., sutuoktinių turtinius santykius sureguliuavo iš esmės naujai, įtvirtindamas tokias novelas kaip šeimos turtas ir jo teisinis režimas, vedybų sutartis ir kt. Didesnį turtinių santykių teisinio reglamentavimo mastą lėmė šios srities teisinio apibrėžtumo poreikis siekiant užtikrinti pačių sutuoktinių, jų vaikų, taip pat ir trečiųjų asmenų, kurių reikalavimai susiję su šeimos turtu, teises ir teisėtus interesus. Lietuvos Respublikos Konstitucija², deklaruodama ypatingą šeimos, motinystės, tėvystės ir vaikystės apsaugą (38 str.), taip pat įtvirtina ir žmogaus būsto neliečiamybę (24 str.), nes gyvenamoji patalpa yra šeimos bendro gyvenimo viena svarbiausių sąlygų. Atsižvelgiant į konstitucines nuostatas, nagrinėjant Civilinio kodekso normas bei remiantis teismų praktika šiame straipsnyje analizuojama šeimos narių samprata, jų teisės į gyvenamąją patalpą įgyvendinimas bei užtikrinimas – šeimos turto bei jo teisinio režimo*

1 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

2 Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.

specifika, taip pat trečiųjų asmenų reikalavimų įgyvendinimo galimybės sprendžiant sutuoktinių gyvenamosios patalpos naudojimo, perleidimo bei padalijimo klausimus.

Reikšminiai žodžiai: civilinė teisė, šeima, šeimos nariai, šeimos turtas, turto teisinis režimas, sugyventiniai, šeimos gyvenamoji patalpa.

Ivadas

Valstybė, formuodama ir įgyvendindama šeimos politiką bei siekdama optimalaus Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos nuostatos, kad „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ (38 str.), įgyvendinimo, plėtoja ir tobulina teisinę bei socialinę bazę, užtikrinančią šeimos integralumui palankią aplinką ir geriausias sąlygas realizuoti šeimos funkcijas, svarbias tiek kiekvienam asmeniui, tiek ir visuomenei. Atsižvelgus į dabartinę šeimos būklę Lietuvoje, o ypač negatyvius jos raidos procesus (gimstamumo mažėjimas, ištuokų, vaikų, augančių su vienu tėvų arba be abiejų tėvų, gausėjimas, jų materialinės, moralinės bei intelektualinės būklės blogėjimas, vis dažniau pasirodančios šeimai nepalankios prognozės, ypač sociologų darbuose³, ir kt.), nagrinėti šeimos, jos narių bei kitų asmenų teisių į šeimos gyvenamąją patalpą apsaugą yra akivaizdžiai aktualu. Konstitucija tiesiogiai nepateikia šeimos sampratos, o įvairiuose teisės aktuose⁴ šeimos arba šeimos nario sąvokos dažnai skirtingos, ar net prieštaraujančios viena kitai: kartais šeima tapatinama su artimais giminaičiais, o kartais šeimos sąvoka plėtojama, netgi interpretuojant, kad šeima – visi asmenys, patys laikantys save šeima arba šeimos nariais⁵. Todėl tiek teoretikai, tiek praktikai pagrįstai kelia klausimą, kokią iš tikrųjų šeimą saugo ir globoja Valstybė, kokia tos apsaugos bei globos kokybė. Ar įtvirtintas Civiliniame kodekse šeimos turto institutas, kurio pagrindinis tikslas – apsaugoti sutuoktinių, jų nepilnamečių vaikų teises (ypač, kai po ištuokos su vienu iš tėvų, neturinčiu kitos gyvenamosios patalpos, lieka gyventi nepilnametis vaikas), atitinka savo paskirtį bei pateisina asmenų lūkesčius. Ar teismai teisingai interpretuoja ir taiko šeimos turtą reglamentuojančias normas, kai sprendžiamas vyro ir moters, bendrai gyvenančių neįregistravus santuokos, naudojimosi gyvenamąją patalpą klausimas. Taigi šio straipsnio tikslas – išanalizavus Civilinio kodekso normas, teismų praktiką, kitus teisės aktus atskleisti šeimos narių teisės į gyvenamąjį būstą įgyvendinimo bei gynybos specifiką, nagrinėjant, kaip ši teisė realizuojama šeimos turto teisinio režimo normų kontekste. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: aptarti šeimos ir šeimos nario sampratą, atskleisti šeimos turto teisinio režimo ypatumus nagrinėjant šeimos turto objekto – gyvenamosios

3 Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: TMO, STI, 2007; Voverienė, O. Šeima kaip tautos vertybė. *Lietuvos aidas*. 2008 m. balandžio 7 d. Nr. 77, p. 9.

4 Lietuvos Respublikos išmokytiems vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 88-3208, str. 2; Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741, str. 248; Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74, str. 6.588.

5 Donauskaitė, D. Politikai spjovė į nesusituokusius. *Lietuvos aidas*. 2007 m. rugsėjo 10 d. Nr. 22, p. 7.

patalpos valdymo, naudojimo ir disponavimo ja tvarką. Rengiant straipsnį buvo kompleksškai taikomi teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai: mokslinės literatūros sisteminės bei lyginamosios analizės, teleologinis, lingvistinis, loginis, apibendrinimo. Užsienio valstybių reglamentacija nagrinėjamoju klausimu yra gana įvairialypė⁶, t. y. kai kurių valstybių (pvz., Belgijos⁷, Prancūzijos⁸, Vokietijos⁹) teisės aktų nuostatos, apibrėžiančios šeimos narių (sutuoktinių ir jų vaikų) teisės į gyvenamąją patalpą įgyvendinimą bei gynimą, yra gana artimos Lietuvos Respublikos civilinio kodekso normoms dėl šeimos turto teisinio režimo; kitose valstybėse (pvz., Italijoje¹⁰, Olandijoje, Bulgarijoje) teisės aktai įtvirtina tam tikrus vaikų arba sutuoktinio naudojimosi turtu ypatumus, jie, palyginti su Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuostatomis, yra panašiai reglamentuoti 3.85 straipsnio 2 dalyje ir 3.92 straipsnio 4 dalyje; dar kitose valstybėse (pvz., Graikijoje, Danijoje, Rusijoje) specialių normų, reglamentuojančių šeimos turtą arba disponavimo juo tvarką, teisės aktai nenumato¹¹. Šeimos bei jos narių teisių į gyvenamąją patalpą įgyvendinimo klausimai vienaip ar kitaip analizuoti ir kai kurių lietuvių autorių mokslo darbuose¹², tačiau stokojama teismų praktikos apibendrinimo analizės, kuria remiantis būtų galima formuluoti problemų sprendimo alternatyvius būdus. Todėl įvertinus šios problemos fragmentišką ištirtumą formuluojama šio straipsnio problematika, lemianti nagrinėjamų klausimų svarbą bei aktualumą, didžiausią dėmesį skiriant teisminės praktikos analizei.

1. Šeimos ir šeimos nario samprata

Šeimos reikšmę visuomenei, jos funkcijas ir raidos tendencijas yra plačiai nagrinėję sociologai. Jų vertinimų analizė suteikia didesnę galimybę suformuluoti tikslesnę šeimos sampratą. Tačiau sociologų pateiktuose apibrėžimuose skiriamos tik konkreti – ap-

-
- 6 Europos šeimos teisės komisija (*Commission of European Family Law-CEFL*), įkurta 2001 m. Jos prioritetas tikslas – derinti ir vienodinti šeimos teisę, nustatant Europos šeimos teisės principus atskiriems jos institutams reglamentuoti (plačiau žr.: Boele-Woelki K. The principles of European family law: its aims and prospects [interaktyvus]. [Žiūrėta 2008-12-02]. <<http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000012/article.pdf>>) yra parengusi klausimyną (201 klausimas), skirtą apibendrinti sutuoktinių turtinių santykių reglamentavimą 26 valstybėse. 10 klausimas yra skirtas šeimos turto (šeimos gyvenamosios patalpos) instituto reguliavimo specifikai identifikuoti.
 - 7 Plačiau žr.: Vieujean, E. Protection du logement principal de la famille contre le conjoint. *Le logement familial, Collection Famille at droit, Story Scientia*. 1999, p. 35–112.
 - 8 Plačiau žr.: Terre², F.; Simler, Ph. *Droit civil. Le regimes matrimoniaux*. Paris: Dalloz, 2005, p. 50–51; Colomer, A. *Droit civil – regimes matrimoniaux. Litec*. 2004, 68, 72.
 - 9 Plačiau žr.: Boden, H. *Anwaltkommentar BGB, Band 4 Familienrech*. Bonn: DAV, 2005, 1361b No. 3.
 - 10 *The Italian Civil Code and complementary Legislation Table of Contents foreword introduction*. N.Y.: Oceana publication. INC Dobbs Ferry, 1993, art. 144, 155-quarter.
 - 11 Boele-Woeli, K.; Braat, B.; Curry-Sumner, I. *European Family Law in Action. Volume IV: Property Relations Between Spouses*. Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009, p. 175–195.
 - 12 Vitkevičius, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006; Mikelėnas, V.; Keserauskas, Š. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.

rašomoji šeimos sąvoka arba abstrakti – teorinė jos samprata¹³, atitinkanti tik sociologijos principus ir pagrindus, arba nurodomos šeimos, kaip socialinės bendrijos, funkcijos¹⁴. Tradicine sociologine prasme šeima suprantama kaip drauge gyvenančių tėvų bei vaikų, kartais – ir kitų giminaičių, sąjunga, pagrįsta santuoka arba kraujo ryšiais; šeimos nariai tvarko bendrą ūkį, tarpusavio santykius grindžia dorovine atsakomybe, savitarpio supratimu ir pagalba¹⁵. Tradicinė šeima – tai tėvai ir vaikai¹⁶. Tai tipinis šeimos suvokimas, labiausiai paplitęs visuomenėje. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – CK) nepateikia šeimos sąvokos. 1996 m. Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodekso¹⁷ projekte buvo formuluojama šeimos sąvoka: „Šeima yra santuoka pagrįsta vyro ir moters sąjunga, kurią sudaro sutuoktiniai, kartu su jais gyvenantys vaikai ir kiti asmenys, susiję savitarpyje kraujo ryšiais, šeimos teisėmis ir pareigomis.“ Pateikta formuluo­ tė buvo vertinama kritiškai: ji buvo lyginama su kituose šaltiniuose pateikiamomis sąvokomis, buvo siūloma ją tobulinti, kad ji taptų universali visoms teisės šakoms. Tačiau nė vienas vertinęs arba pasiūlymą teikęs autorius neabejojo dėl šeimos sąvokos įtvirtinimo teisės akto normoje, t. y. kad ji būtų legalizuota, ir taip aiškiai įvardyta, kokie santykiai priklauso šeiminiams teisiniams santykiams bei kada jie ginami teisės normų nustatyta tvarka. 2008 m. birželio 3 d. Lietuvos Respublikos Seimas nutarimu patvirtino Valstybinę šeimos politikos koncepciją (toliau – Koncepcija)¹⁸, kurioje šeima yra apibūdinama kaip „sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra“ (Koncepcijos 1.6.9 punktas). Koncepcijoje taip pat pateikiamos tokios sąvokos kaip „darni šeima“, „daugiavaikė šeima“, „nepilna šeima“, „išplėstinė šeima“, „krizę išgyvenanti šeima“, „socialinės rizikos šeima“. Čia neminama sugyventinių, t. y. asmenų, kurie bendrai gyvena ir veda ūkį, šeima, nes laikomasi nuostatos, kad nesusituokusias asmenų grupes, siejamas artimos giminstės ryšių, ugdymo, tarpusavio pagalbos ir vedančias bendrą ūkį valstybė globoja gindama motinystę, tėvystę, vaikystę (Koncepcijos 1.5.2 punktas). Manytina, kad žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos remiant šeimą, didinat jos narių tarpusavio atsakomybę. Vyru ir moteriai susituokus sukurta šeima, net tapusi nepilna, geriau apsaugo šeimos narių teises ir rengia visaverčiam asmeniniam bei socialiniam gyvenimui negu bet kokia valstybės įsteigta ir remiama institucija. Rengiant Koncepcijos nuostatas dėl šeimos sąvokos buvo pateikta įvairių siūlymų¹⁹, pavyzdžiui, papildyti ją įregistruotos partnerystės sąvoka. Išsakyta nuomonė, kad teikiant prioritetą šeimai, sukurtai susituokus, yra sudaromos prielaidos vaikų, gimusių ne santuokoje, diskriminacijai, arba aps-

13 Žibaitis, R. *Šeima ir asmenybės ugdymas*. Vilnius: LVPG „Vilma“, 1995, p. 5.

14 Žvinklienė, A. *Šeimos raida dabartinėje Lietuvoje. Žmogaus interesus ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1993, p. 49.

15 Leonavičius, J. *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia, 1993, p. 249.

16 *Beck'sches Rechtslexikon*. Munchen, 2001, p. 203.

17 Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Teisės problemos*. 1996, 1: 36.

18 Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 69-2624.

19 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gruodžio 22 d. išvada dėl projekto Nr. XP-2390 [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2008-11-18]. <<http://www.lrs.lt>>; Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos 2008 m. vasario 1d. išvada dėl projekto Nr. XP-2390 [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2008-11-18]. <<http://www.lrs.lt>>.

kritai siūlytina nenustatyti šeimos sąvokos, o tik apsiriboti šeimos institutą apibrėžiančia bendra frazeologija. Net ir patvirtinus Konceptiją nesutariama, ką laikyti šeima arba šeimos nariu, skirtingai interpretuojama, kokios turėtų būti šeimos narių teisės ir pareigos, todėl dėl šeimos sąvokos turėtų pareikšti nuomonę ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas²⁰. Teisės mokslininkai taip pat pateikia įvairių šeimos sąvokų. P. S. Vitkevičiaus nuomone, šeima yra tam tikras asmenų susivienijimas, ir kartais jį gali sudaryti tik du asmenys, tačiau paprastai šeimos yra didesnės²¹. I. Kudinavičiūtė-Michailovienė, išanalizavusi daugelį šeimos apibrėžimų įvairiuose teisės aktuose ir literatūroje, taip pat siūlo šeimos sampratą: „Šeima yra vyro ir moters santuoka sukurta sąjunga ir jų vaikai“²². Ši samprata, manytina, labiausiai atitinka galiojančius teisės aktus: remiantis santuoka yra suformuluota šeimos sąvoka ir Konceptijoje; Lietuvos Respublikos Konstitucija nustato, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas (38 str. 1 d.), kad santuoka sudaroma vyrui ir moteriai laisvai sutarus (38 str. 3 d.), o pagal Civilinį kodeksą vyras ir moteris, tik sudarę santuoką, sukuria šeiminius santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą ir todėl jie laikytini šeimos nariais (CK 3.28 str.). Pagal CK 3.229 str. sugyventiniai, t. y. vyras ir moteris, neįregistravę santuokos bendrai gyvenantys ne mažiau kaip vienerius metus, ir įregistravę savo partnerystę nesukuria šeiminių santykių, o tik turi tikslą juos sukurti²³. Be to, CK trečiosios knygos XV skyriaus normos, nustatančios turtinius sugyventinių santykius, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo²⁴ 28 straipsnį negalioja – įsigalios tik priėmus įstatymą, reglamentuojantį partnerystės įregistravimo tvarką. Išsiaiškinus, kad negalioja CK normos dėl sugyventinių sąvokos ir dėl jų turtinių teisių bei pareigų, taip pat Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 444 straipsnio 1 dalies 3 punktas, leidžiantis nustatyti partnerystės faktą, nuo kurio priklauso asmens asmeninių arba turtinių teisių atsiradimas, pasikeitimas ar pabaiga, pagrįstai kyla klausimas, tai kas yra tie kiti asmenys, kartu gyvenantys ir turintys bendro turto. Manytume, kad tokie asmenys turėtų būti laikomi ne šeimos nariais, kaip numatyta CK trečiojoje knygoje „Šeimos teisė“, o bendraturčiais remiantis CK ketvirtąja knyga (CK 4.73 str. 2d., 3d.; CK 4.74 str., o kilę ginčai dėl daikto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo sprendžiami teismo tvarka – CK 4.75 str.). Tokios nuomonės laikosi ir teismai sprenddami bylas dėl sugyventinių turtinių ginčų²⁵, nustatydami bendraturčių dalį bendrojoje nuosavybės teisėje, taip pat ir sprenddami kitokio pobūdžio ginčus. Pavyzdžiui, 2005 m. rugsėjo 15 d. priimtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-389/2005

20 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2008 m. rugpjūčio 22 d. potvarkis Nr. 2B-77 dėl pareiškėjo prašymo priėmimo. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 97-3754.

21 Vitkevičius, P. S. *Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai*, p. 37.

22 Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. *Santuokos sąlygos ir jų vykdymas*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 26.

23 Plačiau žr.: Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (sugyventiniai) teisinio reglamentavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106): 27–35.

24 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

25 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje *R. R. v. A. R.* (bylos Nr. 3K-7-563/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje *D. Z. v. R. A. I.* (bylos Nr. 3K-7-332/2006).

buvo sprendžiamas ginčas dėl asmenų pripažinimo šeimos nariais pretenduojant į savi-valdybei priklausantį butą Klaipėdoje. Ieškovas V. Ž. prašė pripažinti jį buto Klaipėdoje nuomininkės J. J. šeimos nariu, motyvuodamas tuo, kad jis kartu su J. J. gyveno, tvarkė bendrą ūkį, iš bendrų lėšų mokėjo mokesčius, atliko buto remontą ir kt. Savo reikalavimą ieškovas grindė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.588 straipsniu. Tuo tarpu trečiasis asmuo pateikė reikalavimus A. R. prašydamas pripažinti ją J. J. šeimos nare, motyvuodama tuo, kad ji gyveno kartu su vaikaite J. J., išlaikė butą, tvarkė bendrą ūkį ir kt., o ieškovas V. Ž. šiame bute negyveno ir J. J. sugyventiniu nebuvo. Savo reikalavimus A. R. grindė tuo, kad pagal dabar galiojančius įstatymus negalima sutapatinti sugyventinio ir nuomojamo buto nuomininko šeimos nario, nes teismas visų pirma turi pripažinti ieškovą V. Ž. sugyventiniu remdamasis Civilinio kodekso trečios knygos VI dalies „Kitų šeimos narių teisės ir pareigos“ XV skyriaus normomis dėl bendro gyvenimo neįregistruvus santuokos, kurio 3.229 straipsnyje pateikiama sugyventinio samprata. Atsižvelgiant į tai, kad Civilinis kodeksas yra vientisas teisės aktas ir jo normos turi būti aiškinamos bei taikomos sistemiskai, matyti, jog įstatymų leidėjas sugyventiniu laiko ne bet kokį asmenį, gyvenantį kartu, o tik tokį, su kuriuo įregistruota partnerystė, ir kad kitokios sugyventinio sampratos galiojančiame įstatyme nėra. Todėl faktiniai sugyventiniai pagal CK negali turėti teisių, atitinkančių tas, kurias pagal įstatymą turės asmenys, įregistravę partnerystę. Remdamasis tuo, kas išdėstyta, LAT konstatavo, kad žemesnės instancijos teismai pagrįstai rėmėsi sugyventinio samprata ne pagal galiojančio CK 3.229 straipsnio apibrėžimą, o traktavo kaip sugyventinį remdamiesi CK 6.588 straipsniu ir šiuo atveju yra svarbus ne partnerystės registracijos faktas, o ieškovo tikslus apsigyvenimo gyvenamojoje patalpoje momentas ir faktas, kad joje jis gyveno ne mažiau kaip vienerius metus²⁶. Taigi darytina išvada, kad teismai šeimos nario sąvoką aiškina atsižvelgdami į teisiųjų santykių pobūdį (šioje byloje – nuomos teisiųjų santykių aspektą), o ne vadovaudamiesi suformuluotomis sąvokomis²⁷ arba terminais²⁸, kurie turėtų būti itin svarbūs sprendžiant ginčus, ir ypač tuomet, kai skirtingose teisės šakose yra nevienareikšmiška (pvz., nepagrįstai padidinamas arba sumažinamas subjektų skaičius) šeimos bei šeimos nario sąvoka.

2. Šeimos turto samprata ir sudėtis

Analizuojant šeimą, kaip žmonių, kuriuos sieja asmeniniai ir turtiniai santykiai, bendruomenę, skiriamos dvi tokių santykių grupės: santykiai, susidarantys šeimos viduje, t. y. santykiai tarp sutuoktinių, tėvų ir vaikų (vidiniai šeimos santykiai); šeimos (šeimos nario) ir trečiųjų asmenų santykiai, pavyzdžiui, sutuoktinių ir jų kreditorių santykiai (iš-

26 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje V. Ž. v. Klaipėdos m. savivaldybės taryba (bylos Nr. 3K-3-389/2005).

27 Sąvoka turi atspindėti visus vieno arba kito reiškinio esminius požymius, ir sudarančius jos turinį. Plečkaitis, R. *Logikos įvadas*. Vilnius: Mintis, 1978, p.110.

28 Terminas – tai tam tikras žodis arba žodžių junginys, vienareikšmiškai suprantamas įvairiuose moksluose. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2000, p. 841.

oriniai šeimos santykiai). Prie šeimos turtinių teisių ir pareigų priskiriami santykiai dažniausiai susiję su sutuoktinių nuosavybe. Šie santykiai tampa ypač aktualūs, kai šeima išyra (pavyzdžiui, santuoka nutraukiama) ir sprendžiamos ištuokos problemos. Tokiais atvejais sprendžiama turtinių santykių apsaugos problema. Siekiant užtikrinti šeimos ir jos narių teises bei teisėtus interesus tai gali būti įgyvendinama ir priverstinėmis priemonėmis²⁹. Šeimos teisėje vyrauja asmeniniai santykiai bei su jais susiję turtiniai santykiai dėl turto, kuris yra šeimos gerovės kūrimo dalis, ir užtikrina šeimos narių poreikių kokybišką tenkinimą. Todėl tam tikri daiktai yra priskirti prie būtinausių, galinčių suteikti šeimai normalią būtį. Pavyzdžiui, svarbiausias šeimos poreikis – užtikrinti tinkamą, sveiką ir saugią gyvenamąją aplinką, t. y. šeimos gyvenamoji patalpa, taip pat namų apyvokos daiktai, suteikiantys galimybę patenkinti šeimos narių poreikius. Taigi nepaisant to, kad kiekvienos šeimos poreikiai yra individualūs, Civiliniame kodekse nustatytas specifinis šeimos turto institutas, kuris gali būti vertinamas kaip savarankiškas turto teisinis režimas, o ne alternatyvi asmeninės ar bendrosios nuosavybės forma. Vienas pagrindinių šio instituto bruožų – šeimos turtas turi būti naudojamas *tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti*. Todėl, atsižvelgiant į keliamus tikslus, šeimos turtui priskiriamas turtas yra būtina materialioji šeimos gyvavimo prielaida, t. y. pagal CK 3.84 straipsnio 2 dalį šeimos turtą sudaro 1) šeimos gyvenamoji patalpa, 2) kilnojamieji daiktai, skirti šeimos namų ūkio poreikiams tenkinti, įskaitant baldus. Šeimos turtu taip pat pripažįstama teisė naudotis šeimos gyvenamąją patalpą (3.84 str. 3 d.). Kilnojamųjų daiktų, priskirtinų šeimos turtui, sąrašas yra pagrįstai nekonkretizuojamas, tačiau CK 3.35 straipsnio 2 dalis formuluojama taip, kad kilnojamuoju daiktu, naudojamu šeimos namų ūkyje, pripažįstami namų apyvokos daiktai, baldai, išskyrus meno kūrinius, kolekcijas ir namų bibliotekas. Atsižvelgdami į tikslinę šio straipsnio tyrimo paskirtį kilnojamųjų daiktų, priskirtinų šeimos turtui, sudėties plačiau neanaluosime.

Šeimos turtu laikoma šeimos gyvenamoji patalpa ne juridiskai, bet faktiškai, t. y. šeimos turto teisinis režimas yra taikomas patalpai, kurioje šeima gyvena. Faktinė gyvenamosios vietos samprata apima visas patalpas, kuriose šeima gyvena, todėl šeimos turtu gali būti pripažįstami ne tik gyvenamieji butai, namai, bet ir vasarnamiai, sodo nameliai, gyvenamieji vagonėliai, nameliai ant ratų ir kt. Teismų praktikoje pripažįstama, kad šeimos gyvenamąją patalpą reikėtų laikyti tokią patalpą, kurioje šeima iš tikrųjų gyvena, faktiškai naudojasi ja kaip savo būstu³⁰. Tačiau negalima teigti, kad teisinė nekilnojamojo turto registracija visiškai nėra reikšminga, nes Žemės ir kito nekilnojamojo turto kadastro ir registro įstaigos praktikoje yra atvejų, kai netenkinami prašymai pripažinti (įregistruoti) šeimos turtu sodo namelį, nes toks turtas yra naudojamas poilsiui. Vis dėlto manome, kad šeimos gyvenamoji patalpa, kurios pagrindinė tikslinė paskirtis viešajame registre nėra nurodyta kaip gyvenamoji, gali būti pripažįstama šeimos turtu, jeigu tai yra vienintelė šeimos turima gyvenamoji patalpa. Pavyzdžiui, šeima gyvena vieno iš sutuoktinių tėvų dovanotame sodo namelyje, nes neturi kito gyvenamojo buto arba namo. Tokiu atveju

29 Нечаева, А. М. *Семейное право*. Москва: Юристъ, 2005, с. 123–124.

30 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-416/2008).

šis sodo namelis yra vienintelė šeimos gyvenamoji patalpa, kurioje šeima gyvena, ir turi būti pripažįstama šeimos turtu. Kur kas sudėtingiau išspręsti klausimą, kuri patalpa laikytina šeimos turtu, kai šeima turi keletą patalpų, pavyzdžiui, namą kolektyviniame sode bei butą mieste. Šiuo atveju sprendžiant šeimos turto klausimą yra svarbi ir patalpos teisinė registracija. Butas pripažintinas šeimos turtu, nes ši patalpa, priešingai nei sodo namelis, yra pritaikyta nuolat gyventi, joje yra visi reikalingi patogumai. Viešajame registre nurodyta, kad šios patalpos pagrindinė tikslinė paskirtis yra gyvenamoji. Tačiau jei gyvenamoji patalpa įregistruota kaip šeimos turtas, o šeima gyvena kitoje patalpoje, tai tokia patalpa, kurioje šeima gyvena, laikoma šeimos gyvenamąja patalpa neatsižvelgiant į tai, kad viešame registre ji ir neįregistruota³¹. Taigi nustatant šeimos gyvenamąją vietą reikėtų atsižvelgti į gyvenamosios vietos nustatymo kriterijus, nurodytus CK 2.16 straipsnyje Fizinio asmens gyvenamoji vieta bei 2.17 straipsnyje Gyvenamosios vietos nustatymo kriterijai. Sprendžiant klausimą, ar konkretų būstą galima laikyti šeimos turtu, reikia išsiaiškinti visas šias aplinkybes. Vienoje byloje³² buvo sprendžiamas klausimas dėl vaiko teisės į gyvenamąją patalpą pažeidimo, t. y. reikėjo išsiaiškinti, ar gyvenamoji patalpa yra vaiko (vaikų), o ne suaugusių šeimos narių, nuolatinė gyvenamoji vieta. Ieškovė teigė, kad name, kuriame yra įkeistos patalpos, ji gyvena su nepilnamete dukra. Šį teiginį patvirtino faktiniai duomenys: seniūnijos pažyma, registracijos duomenys pase, Vaiko teisių apsaugos tarnybos buities tyrimo aktas ir kt. „Visais atvejais konstatuojant, kad konkrečiame pastate šeima negyvena, nepakanka vadovautis vien įkeistų daiktų pavadinimais, pavyzdžiui, „parduotuvė“. <...> registro duomenys, patvirtinantys teisinį patalpų statusą, gali nesutapti su jų faktiniu panaudojimu, registro duomenys gali būti neišsamūs dėl nepakankamo sandorių sudarančių asmenų atidumo.“³³ Kolegija konstatavo, kad tais atvejais, kai išvardyti ne visi įkeičiami daiktai, įeinantys į pagrindinio daikto sudėtį, bet nurodomas pagrindinis daiktas ir jo visas plotas, kilus ginčui, teismas turi išsakyti savo nuomonę dėl įkeitimo objekto sudėties. Jeigu tokio daikto sudėtinė dalis yra patalpos, naudojamos kaip šeimos gyvenamoji patalpa, teismas turi spręsti klausimą, ar šis turtas pripažintinas šeimos turtu ir ar yra pažeistos vaiko teisės bei interesai.

Tiek gyvenamoji patalpa, tiek kilnojamieji daiktai gali priklausyti tiek vienam, tiek ir abiem sutuoktiniams, taip pat gyvenamoji patalpa gali priklausyti ir vaikui ar būti nuomojama arba naudojama pagal panaudą. Šis turtas yra besąlygiškai siejamas su subjektais, kurie tuo turtu naudojasi. Gyvenamoji patalpa šeimos turto teisinį statusą įgyja nuo santuokos įregistravimo dienos (CK 3.84 str. 4 d.), t. y. įstatymų leidėjas šių nuostatų taikymą priskyrė išimtinai šeimoms, kuriamoms santuokos pagrindu, t. y. sutuoktiniams ir jų vaikams. Šeimos turto teisinis režimas netaikomas sugyventinių bendrai įgytam ir naudojamam turtui (CK XV skyrius), taip pat ir bendram turtui asmenų, gyvenančių

31 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 41, 8.1 str. *Teismų praktika*. 2003, 19: 159.

32 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis, priimta civilinėje byloje G. K. v. AB „Sampo bankas“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-90/2005).

33 *Ibid.*

neįregistravus partnerystės³⁴, nors yra nepagrįstų nuomonių³⁵, kad šio režimo nuostatos turėtų būti taikomos ir sugyventinių poroms.

3. Disponavimo šeimos gyvenamąja patalpa ypatumai

Šeimos turto naudojimo, valdymo bei disponavimo juo tvarką reglamentuoja LR CK 3.85 straipsnis. Ypatingas teisinis režimas, taikomas šeimos turtui, pasireiškia konkrečiais įstatymo nustatytais šio turto civilinės apyvartos ribojimais, t. y. CK 3.85 straipsnyje nustatytas reikalavimas sudarant visus sandorius, susijusius su šeimos gyvenamosios patalpos perleidimu arba suvaržymu ja naudotis, gauti kito sutuoktinio rašytinį sutikimą. Jeigu sutuoktiniai gyvena gyvenamojoje patalpoje pagal nuomos sutartį, tai sutuoktinis, sudaręs nuomos sutartį be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo, neturi teisės nutraukti nuomos sutartį prieš terminą, subnuomoti gyvenamąją patalpą arba perleisti teises pagal nuomos sutartį. O jeigu šeimos gyvenamoji patalpa nuosavybės teise priklauso vienam sutuoktiniui, tai jis neturi teisės be kito sutuoktinio rašytinio sutikimo šios gyvenamosios patalpos perleisti, įkeisti arba išnuomoti. Sutuoktinis, nedavęs rašytinio sutikimo sandoriui sudaryti arba vėliau jo nepatvirtinęs, turi teisę reikalauti pripažinti jį negaliojančiu (CK 3.36 str.), tačiau ginčijama gyvenamoji patalpa viešajame registre turi būti nurodyta kaip šeimos turtas. Šios taisyklės taikomos ir uzufrukto bei panaudos atvejais.

Nekilnojamojo daikto, kaip šeimos turto, teisinė registracija yra reikšminga būtent panaudojant šį faktą prieš sąžiningus trečiuosius asmenis. Viešajame registre nesant atitinkamos žymos, sutuoktinis, besikreipiantis į teismą dėl sandorio, kuriuo perleistos, suvaržytos teisės į šeimos turtą, pripažinimo negaliojančiu, privalės įrodyti, kad įgijėjas buvo nesąžiningas, t. y. jam buvo arba turėjo būti žinoma apie atitinkamo nekilnojamojo daikto priskyrimą prie šeimos turto. Šiuo atveju galioja trečiojo asmens sąžiningumo prezumpcijos principas, t. y. jis laikomas sąžiningu, kol nėra įrodyta priešingai. Tai atitinka ir vieną svarbiausių įrodinėjimo civiliniame procese taisyklių – *probatio incumbit ei qui affirmat, nos ei qui negat* – įrodinėti turi tas, kuris ką nors teigia, o ne tas, kuris neigia³⁶.

Praktikoje ypač dažnai pasitaiko atveju, kai kreipiamasi į teismą su prašymu duoti leidimą parduoti arba įkeisti šeimos gyvenamąją patalpą, kuri yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Atkreiptinas dėmesys, kad teismo leidimas šiuo atveju reikalingas tik nekilnojamojo daikto, kuris yra šeimos turtas, sandoriams sudaryti ir tik tuo atveju, jeigu sutuoktiniai turi nepilnamečių vaikų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo 2001 m. spalio 15 d. konsultacijoje nurodė, kad „minėta norma įpareigoja gauti teismo leidimą sudarant sandorius ne dėl bet kokio turto, o tik dėl turto, atitinkančio dvi sąlygas: šis turtas yra nekilnojamas daiktas bei šis nekilnojamas daiktas yra pripažis-

34 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, p. 176.

35 Keserauskas, Š. “Moving in the Same Direction?” Presentation of Family Law Reforms in Lithuania. *International Survey of Family Law*. 2004, p. 327

36 Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė*. I dalis. Vilnius: Justitia 2003, p. 24–25.

tamas šeimos turtu pagal CK 3.84 straipsnio 2 dalį. Pagal CK 3.84 straipsnio 2 dalies nuostatas iš nekilnojamojo daiktų šeimos turtu pripažįstama tik šeimos gyvenamoji patalpa, nuosavybės teise priklausanti vienam arba abiem sutuoktiniams. Pažymėtina, kad jeigu šeima turi keletą gyvenamųjų patalpų (butų, namų ir pan.), tai šeimos turtu yra pripažįstama tik viena šeimos gyvenamoji patalpa (CK 3.84 straipsnio 2 dalies 1 punktą). Taigi šeimoje esant nepilnamečių vaikų, teismo leidimas reikalingas tik sudarant sandorį dėl šeimos gyvenamosios patalpos.³⁷ 2002 m. gruodžio 15 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacijoje nustatyta apie tokių leidimų išdavimą, kai šeimoje yra tik vienas tėvas, t. y. „nurodytas reikalavimas turi būti taikomas ir tais atvejais, kai vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje nepilnamečių vaikas gyvena su savo išsituokusia motina (arba išsituokiusiu tėvu), su vienu iš tėvų, nesančiu (ir nebuvusiu) santuokoje, arba kai vienas iš tėvų yra miręs. CK 3.85 straipsnyje tiesiogiai nenurodoma, kad tokiais atvejais yra būtinas teismo leidimas, tačiau ši norma turi būti aiškinama sistemiskai, t. y. atsižvelgiant į normos tikslus užtikrinti visokeriopą vaiko teisių apsaugą bei jos ryšį su kitomis CK normomis ir įstatymais, įtvirtinančiais prioritetinę vaikų teisių bei interesų apsaugą (CK 1.9 str., 3.3 str. 1 d.). Pažymėtina, kad vaikui gyvenant tik su vienu iš tėvų vaiko teisės gali būti labiau pažeidžiamos negu gyvenant su abiem tėvais³⁸. Kita vertus, toks leidimas nėra būtinas sutuoktiniams, turintiems pilnamečių, bet neįgalių vaikų, ir norintiems sudaryti atitinkamus sandorius. Taigi „pagal nurodytos įstatymo normos prasmę teismo leidimas yra būtinas *visiems* sandoriams, dėl kurių gyvenamoji patalpa galėtų netekti šeimos turto teisinio režimo. Šis reikalavimas taikomas ir tada, kai vienintelėje šeimos gyvenamojoje patalpoje nepilnamečių vaikas gyvena su savo išsituokusia motina (tėvu). Gyvenamajai patalpai iki vaikų pilnamečių galioja CK 3.85 straipsnyje nustatyti suvaržymai, kurie yra teisinė nepilnamečių vaikų teisės į būstą garantija.“³⁹

Be CK 3.85 straipsnyje nustatytų specialiųjų sutuoktinio ir nepilnamečių vaikų teisių bei teisėtų interesų garantijų, o būtent sutuoktinio raštiško sutikimo ir teismo leidimo sudaryti sandorius dėl šeimos gyvenamosios patalpos, šio straipsnio 3 dalis numato dar vieną asmenų teisių apsaugos priemonę – tai kreditorių galimybės nukreipti išieškojimą į šeimos turtą ribojimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2003 m. sausio 14 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-97/2003 yra pažymėjęs, kad tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į skolos dydį bei kitas bylos aplinkybes, „išieškojimo nukreipimas į šeimos, turinčios nepilnamečių vaikų, vienintelį būstą prieštarauja ne tik skolininko ir išieškotojo teisių balansui, bet ir protingumo bei teisingumo kriterijams.“⁴⁰ Tačiau 2006 m. lapkričio 6 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-580/2006 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimas buvo visiškai

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija dėl CK 3.84 straipsnio 2 dalies – A3-48 Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams. *Teismų praktika*. 2001, 16: 364.

38 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo konsultacija dėl CK 3.85 straipsnio 2 dalies – A3-77 Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams. *Teismų praktika*. 2002, 18: 288–289.

39 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. O. U.* (bylos Nr. 3K-3-426/2005).

40 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. K. v. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-97/2003).

priešingas. Teismas laikė, kad nėra pagrindo pripažinti, jog išieškojimas iš skolininkės buto, priverstinai ja išskeldinus ir palikus be gyvenamojo būsto pažeistų vaiko teisėtus interesus, nes nepilnametis A. A. sūnus gyvena pas senele. Teismo vertinimu, *net ir tuo atveju, jeigu vaikas bute gyventų, turi būti ginamos ir kitų asmenų, šiuo atveju – kreditorių, teisės (paryškinta aut.)*. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 11 straipsnyje nustatyta, kad vaiko teisę į jo vystymuisi būtinas gyvenimo sąlygas visų pirma privalo užtikrinti vaiko tėvai. Dėl to teismas konstatavo, kad Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 5 punkto nuostata, jog nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, nėra pagrindas atsisakyti ginti kitų asmenų pažeistas teises⁴¹.

CK 3.85 straipsnio 3 dalyje yra numatyta, kad iš šeimos turto negali būti išieškoma pagal kreditorių reikalavimus, jeigu kreditoriai žinojo arba turėjo žinoti, jog sandorio sudarymas nesusijęs su šeimos poreikių tenkinimu ir prieštarauja šeimos interesams. Kita vertus, CK 3.85 straipsnio 3 dalies nuostata nereiškia, kad kreditorius apskritai neturi galimybės nukreipti išieškojimą į šeimos gyvenamąją patalpą. Tai lemia keletas aplinkybių: pateikus ieškinį dėl išieškojimo nukreipimo į šeimos turtą būtina nustatyti, ar sutuoktiniai šeimos turto buvimo faktą turi teisę panaudoti prieš kreditorius, t. y. patalpa įregistruota viešajame registre kaip šeimos turtas, arba net jeigu ji nebuvo įregistruota, tačiau kreditorius buvo nesąžiningas, t. y. žinojo arba turėjo žinoti išieškoma turtą esant šeimos turtu. Pažymėtina, kad šiuo, kaip ir kitais panašiais atvejais, yra taikoma kreditoriaus sąžiningumo prezumpcija ir atitinkamam šeimos turtui nesant registruotam kaip šeimos turtui sutuoktinis privalo įrodyti kreditoriaus nesąžiningumo faktą. Taigi sąžiningai veikusio kreditoriaus galimybės išieškoti iš gyvenamosios patalpos, kuri nebuvo įregistruota viešajame registre kaip šeimos turtas ir pripažįstama šeimos turtu, minėto straipsnio norma neriboja.

4. Teisės naudotis šeimos gyvenamąja patalpa įgyvendinimas pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui

CK 3.86 straipsnio 1 dalis nustato šeimos turto teisinio režimo pasibaigimo pagrindus: šeimos turto teisinis režimas pasibaigia nutraukus santuoką, ją pripažinus negaliojančia arba sutuoktiniams pradėjus gyventi skyriumi (separacija). Reikia pridurti, kad santuokos pabaigą, o kartu ir šeimos turto teisinio režimo pabaigą, gali lemti ne tik abiejų sutuoktinių valia ją nutraukti arba aplinkybės, darančios ją negaliojančią, bet ir tam tikri objektyvūs faktai, nepriklausantys nuo sutuoktinių valios – tai vieno iš sutuoktinių mirtis arba teismo priimtas sprendimas, kuriuo sutuoktinis paskelbiamas mirusiu. Visais nurodytais atvejais šeimos turto teisinis režimas laikomas pasibaigusiu tik pačių sutuoktinių atžvilgiu. Tuo tarpu nepilnamečių sutuoktinių vaikų atžvilgiu šis režimas lieka galioti toliau, kol jiems sukaks pilnametystė. Taigi tęsiantis šeimos turto teisiniam režimui nepilnamečių vaikų atžvilgiu išlieka ir įstatymo nustatyti disponavimo nekilnojamoju daiktu, kuris yra nepilnamečių vaikų gyvenamoji patalpa, ribojimai. Tai reiškia,

41 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-580/2006).

kad teisių į tokį nekilnojamąjį daiktą perleidimo arba suvaržymo sandoriams sudaryti būtina gauti teismo leidimą⁴².

Nustatydamas, kad net ir santuokai pasibaigus šeimos turto teisinis režimas lieka galioti nepilnamečių vaikų atžvilgiu, įstatymas taip pat numato papildomas nepilnamečių teisių į gyvenamąjį būstą garantijas. Pirmoji jų – tai CK 3.86 straipsnio 2 dalyje numatyta teisė sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, naudotis šeimos turtu arba jo dalimi, kol vaikai taps pilnamečiai. Tokia teisė gali būti nustatoma teismo sprendimu. Antroji – anksčiau minėto straipsnio trečiojoje dalyje numatytas nuomininko teisių perkėlimas sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai, arba kuris yra nedarbingas.

Pirmoji garantija taikytina tuomet, kai gyvenamasis būstas, kuriame gyvena nepilnamečiai vaikai, asmeninės nuosavybės teise priklauso vienam iš sutuoktinių, tačiau ne tam, su kuriuo po santuokos nutraukimo lieka gyventi nepilnamečiai. Teisė nustatytą terminą naudotis kitam asmeniui nuosavybės teise priklausančiu daiktu kartu turint pareigą išsaugoti daikto substanciją bei pareigą pasibaigus šiam terminui grąžinti daiktą savininkui – tai uzufruktas. Ši teisė į svetimą daiktą, kurią dar galime kvalifikuoti kaip ribotą daiktinę teisę, ir yra skirta apriboti nuosavybės teisę trečiųjų asmenų interesais. Romėnų civilinėje teisėje atsiradęs uzufruktas (*ususfructus*), kuris iš pradžių plėtojosi kaip *sui generis* teisės institutas, o vėliau buvo priskirtas asmeninių servitutų (*servitutes personarum*) kategorijai, šioje teisės sistemoje ir susiformavo siekiant apsaugoti socialiai lengvai pažeidžiamų asmenų – našlių, netekėjusių dukterų – turtinius interesus. Romoje uzufruktas dažniausiai būdavo nustatomas testamentu ir šeimos tėvo (*pater familias*) mirties atveju našlė arba našlaitė įgydavo daiktinę teisę per visą savo likusį gyvenimą naudotis tam tikru daiktu, o kadangi tai paprastai būdavo daiktai, duodantys vaisius, tai ir *jo vaisiais*⁴³. Ši uzufrukto funkcija remiantis šeimos turto institutu įgyvendinama ir šiuolaikinėje civilinėje teisėje. CK 3.86 straipsnio 2 dalyje uzufrukto nustatymas traktuojamas ne kaip griežtas imperatyvas, bet tik kaip viena iš priemonių, kurią gali nustatyti teismas, siekdamas apsaugoti nepilnamečių ir silpnosniojo sutuoktinio interesus. Taigi nustatyti uzufruktą yra tik teismo teisė, bet ne pareiga, nes šis procesas yra akivaizdžiai susijęs su kito sutuoktinio nuosavybės teisės į gyvenamąją patalpą ribojimu. Spręsdamas uzufrukto nustatymo klausimą teismas privalo išsiaiškinti, ar tai visiškai atitinka nepilnamečio vaiko interesus, ar nėra kitų būdų šiems interesams apsaugoti, ar sutuoktinis, su kuriuo lieka gyventi nepilnametis vaikas, neturi kitos gyvenamosios patalpos. Uzufruktas neturėtų būti nustatomas tuo atveju, kai sutuoktinis, su kuriuo lieka gyventi nepilnametis vaikas, nors ir neturi kitos gyvenamosios patalpos, tačiau turi pakankamai finansinių išteklių bei materialinių galimybių tokią patalpą įsigyti. Tokia nuostata jokių būdu nereiškia, kad pažeidžiami šio sutuoktinio bei nepilnamečio vaiko interesus, kadangi tokiais atvejais jų teisių garantavimas gali būti užtikrinamas kitais būdais, pavyzdžiui, išlaikymo priteisimu (konkrečia pinigų suma, turtu) ir kt.

42 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, p. 180.

43 Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 146–147.

Kitaip nepilnamečių vaikų interesų užtikrinimo klausimas yra sprendžiamas tuomet, kai nepilnamečiai gyvena patalpoje, kuri nuosavybės teise nėra vienam iš sutuoktinių nepriklauso, bet yra nuomojama, gauta panaudai ir kt. Šiuo atveju užufruktas negalimas, kadangi jį galima nustatyti tik daiktams, o ne naudojimosi teisėms (CK 4.141 str.). Tuo atveju, kai teisinis pagrindas, kuriuo remiantis šeima naudojasi gyvenamąja patalpa, atsiranda iš prievolinių teisinių santykių, teismas sprendimu gali perkelti nuomininko teises ir pareigas sutuoktiniui, su kuriuo lieka gyventi nepilnamečiai vaikai. Nuomininko teisių perkėlimą, priešingai nei nustatant užufruktą, įstatymas numato taip pat ir nedarbingam sutuoktiniui. CK tiesiogiai kalba tik apie nuomininko teisių perkėlimą, tačiau, kaip jau minėta, šeimos teisė naudotis gyvenamuoju būstu gali būti kildinama ir iš kitų rūšių sutarčių, pavyzdžiui, panaudos (CK 6.643 str.), t. y. kai buvusio gyvenamosios patalpos savininko šeimos nariai, neturintys kitos gyvenamosios patalpos, pasikeitus buto savininkui toliau gyvena tose pačiose gyvenamosiose patalpose, jie *turi teisę* patalpą nuomoti arba naudotis ja pagal panaudos sutartį⁴⁴.

Panagrinėkime detaliau, kaip šios Civilinio kodekso normos (3.85 str. 2 d., 3.86 str. 2 d., 3d., taip pat 3.123 str. 1 d.) yra įgyvendinamos teismų praktikoje, t. y. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyse, kuriose pateikiama apylinkės teismų sprendimų analizė ir jų priimtų sprendimų motyvai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-241/2006⁴⁵ išnagrinėjo apylinkės ir apeliacinės instancijos išvadas dėl gyvenamosios patalpos pirkimo-pardavimo sutarties panaikinimo, ieškovei pareiškus, kad buvo pažeista vaiko teisė į gyvenamąją patalpą. Byloje nustatyta, kad ginčo butas buvo sutuoktinių bendroji jungtinė nuosavybė. Sutuoktiniai nutraukę santuoką buto nepasidalino. Butas esant abiejų sutuoktinių sutikimui buvo parduotas atsakovams, kurie apsigyveno bute su dviem vaikais prieš sudarant buto pirkimo-pardavimo sutartį. Parduodamame bute nei pardavėjai, nei jų nepilnametė duktė negyvena. Ieškovė dirbo ir gyveno JAV, o jos duktė – senelės bute. Butas nebuvo įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas. Aukščiausiasis Teismas patikrino, ar teismai sprenddami ginčą teisingai taikė Civilinio kodekso normas. Buvo nustatyta, kad Šiaulių miesto apylinkės teismas nutartimi atsisakė išduoti leidimą parduoti butą, nes nebuvo sudaryta jo padalijimo sutartis ir todėl buvo reikalingas buvusio sutuoktinio sutikimas.

Apeliacinės instancijos teismas savo išvadoje nurodė, kad: šeimos turto instituto tikslas yra apsaugoti vaikų ir sutuoktinio teises bei teisėtus interesus (CK 3.84–3.86 str.); vaikų teisių įgyvendinimą turi užtikrinti tėvai (CK 3.163 str. 1 d., Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 str. 7 p.); ieškovė, sudarydama buto pirkimo-pardavimo sutartį, nenurodė, jog butas yra šeimos turtas; pagal Civilinio kodekso 3.85 straipsnio 2 dalį sandorį, sudarytą be teismo leidimo, turi teisę ginčyti tik tas vaiko tėvas, kuris nesudarė sandorio; ieškovė leisdama atsakovams apsigyventi bute nepranešė jiems, jog jos nepilnametė duktė turi teisę gyventi parduodamame bute; ieškovė buto pirkimo-parda-

44 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-816/2003).

45 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. S. C. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-241/2006).

vimo metu nebuvo pakankamai atidi ir rūpestinga. Buvo prieita išvada, kad parduodant butą nebuvo pažeista Civilinio kodekso 1.80 straipsnio 1 dalis (imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja) ir buto pirkimo-pardavimo sutartis nebuvo pripažinta negaliojančia.

Aukščiausiasis Teismas tik patikrino, ar teismai teisingai pritaikė ir išaiškino Civilinio kodekso 3.84 straipsnio 4 dalį ir konstatavo, kad ji buvo pritaikyta bei išaiškinta teisingai.

Paanalizuokime pateiktas bylos sprendimo išvadas dėl konstatavimo. Pirma, byla buvo iškelta *ne dėl* CK 3.84 straipsnio 4 dalies pažeidimo, t. y. kad butas nebuvo įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas, ir tokiu atveju šis faktas negali būti taikomas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis. Byla buvo iškelta dėl ieškovės vaiko teisės į užufruktą pagal 3.86 straipsnio 3 dalį išlikimą (nors tai ir kitus kasacinio skundo argumentus teisėjų kolegija „traktuoja kaip teisiškai nereikšmingus ir dėl jų nepasisako“) pasibaigus šeimos turto teisiniam režimui (šiuo atveju nutraukus santuoką).

Jau analizavome, kad CK 3.86 straipsnio 3 dalyje nustatytos papildomos gyvenamojo būsto garantijos vaikams iki pilnametystės ir kad šioje dalyje „nurodyta teismo teisė, bet ne pareiga nustatyti užufruktą, nustačius, ar užufruktas atitinka vaiko interesus, ar vaiko interesų nebūtų galima apsaugoti kitokiu būdu“⁴⁶. CK 3.86 straipsnio 3 dalį galima interpretuoti ir taip, kad joje yra nustatyta galimybė turėti užufruktą sutuoktiniui, o ne vaikams, kaip teigiama komentare. Jeigu CK 3.86 straipsnio 3 dalyje butų nustatytas užufruktas vaikams, tai jis turėtų būti nustatytas ieškovės vaikui, nes pagal Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą⁴⁷ 4 straipsnio 1 dalies 5 punktą nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, o remiantis 4 straipsnio 1 dalies 1 punktu – visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus, juo labiau, jeigu jie pažeisti tėvų veiksmis, o šiuo atveju jeigu vaiko tėvai neužregistravo buto kaip šeimos turto.

Nors teisėjų kolegija konstatavo, kad: vaiko teisių įgyvendinimą, tinkamą gyvenimo sąlygų sudarymą pirmiausia turi užtikrinti tėvai; sandorį, sudarytą be teismo leidimo, turi teisę ginčyti vaiko tėvas, kuris nesudarė sandorio; atsakovams nebuvo pranešta apie ieškovės dukters teisę gyventi ginčo bute; pati ieškovė sandorio sudarymo metu nebuvo pakankamai atidi ir rūpestinga, tačiau iš esmės LAT vertino, ar teisingai buvo taikoma tik CK 3.86 straipsnio 3 dalis ir 3.84 straipsnio 4 dalis, t. y. ar butas buvo įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas ir ar sutuoktinė turi teisę į užufruktą. Teisėjų kolegija, nustačiusi, kad butas nebuvo įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas, ieškovės prašymo panaikinti buto pirkimo-pardavimo sutartį netenkino.

Kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje⁴⁸ taip pat buvo nagrinėjama, kaip nustatyti užufruktą bendrai naudoto turto padalijimo tarp sugyventinių tvarka, nors taip save vadinančių asmenų santykiai nebuvo įregistruoti, nesant nustatytai

46 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras, p.180.

47 Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807 (aktuali nuo 2006 m. birželio 8 d.).

48 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-302/2006).

tokio įregistravimo tvarkai, t. y. kad ieškovė bei atsakovas nėra sugyventiniai ir jų turtui nėra taikomos CK trečiosios knygos VI dalies XV skyriaus „Bendras gyvenimas neįregistravus santuokos“ nuostatos, nes pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 straipsnį šio skyriaus normos įsigalios, kai bus priimtas įstatymas, reglamentuojantis partnerystės (sugyventinių) įregistravimo tvarką.

Šioje nutartyje teisėjų kolegija, manytina, klaidingai interpretavo CK 3.86 straipsnio 2 dalį, pagal kurią tik sutuoktiniai turi teisę į uzufruktą, t. y. naudotis šeimos turtu arba jo dalimi, nes šalys nebuvo susituokę, be to, pagal galiojančias CK normas nebuvo ir sugyventiniai. Vaiko gyvenamoji vieta nustatyta su motina, kuri susituokusi su kitu asmeniu, turi su juo vaiką ir gyvena jo nuosavame name.

Teisėjų kolegija, pažeisdama CK normas, ne tik nustatė ieškovei uzufruktą, bet ir iš anksto „užprogramavo“ ginčą dėl uzufrukto, nurodydama, kad ši ginčą galės spręsti pagal CK 4.159 straipsnį, nustatantį uzufrukto objekto savininko teisių gynimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija yra priėmusi abejotina (ginčytina) nutartį⁴⁹ ir dėl nuomos bei panaudos teisių. Teisėjų kolegija susipažino su teismų nustatytomis aplinkybėmis: A. D. ir G. D. susituokė 1995 m. liepos 4 d.; 1997 m. kovo 15 d. jiems gimė duktė D. D.; 1999 m. gegužės 27 d. jie įregistravo ištuoką. Dviejų kambarių bute, asmeninės nuosavybės teise priklausančiame G. D. (buvusiam sutuoktiniui), po santuokos nutraukimo ieškovė su dukterimi naudojasi 16,77 kv. m. kambariu ir bendromis šio buto patalpomis. G. D. (buvęs ieškovės vyras) 2002 m. liepos 7 d. butą padovanojo savo motinai M. D., o 2002 m. liepos 10 d. M. D. (buvusio sutuoktinio motina) butą pardavė R. D. Šias aplinkybes Teisėjų kolegija įvertino taip: butas nebuvo įregistruotas viešajame registre kaip šeimos turtas (CK 3.84 str. 3 d.), todėl ieškovei (buvusiai G. D. sutuoktinei) nenustatytas uzufruktas, nes „vadovaujantis CK 3.86 straipsnio 2 dalimi nėra teisinio pagrindo“, ir suteikta teisė naudotis butu jį nuomojant arba pagal panaudos sutartį remiantis CK 6.494 ir 6.643 straipsniais. Tokiu atveju pagal CK 6.494 straipsnį turėjo būti sudaryta nuomos sutartis ir registruota viešajame registre. Teisėjų kolegijos paaiškinimuose nėra nurodyta, kad tokia sutartis egzistuoja. Analogiškai ir dėl dalies buto panaudos: nėra panaudos sutarties ir jos registravimo viešajame registre, kaip numatyta CK 6.643 straipsnyje. Todėl Teisėjų kolegijos paaiškinimas, kad „ieškovė ir jos duktė naudojosi gyvenamąja patalpa ir turi teisę ja naudotis tol, kol asmenys, perleidę butą (nepilnametės D. D. tėvas ir jo motina), nesuteiks kitos gyvenamosios patalpos, atitinkančios turimos patalpos sąlygas“, nenurodant teisinio pagrindo, ir taip pat suformuluotas pripažinimas, kad ieškovė A. D. (buvusi atsakovo sutuoktinė) bei jos duktė D. D. „turi panaudos teisę į 16,77 kv. m. ploto kambarį ir bendrai naudotis naudojimosi patalpomis“, yra kvestionuotinas.

Apibendrinant galima teigti, kad šeimos turto teisinis režimas skirtingiems subjektams (šeimos nariams) pasibaigia ne tuo pačiu metu. Sutuoktiniams šis režimas

49 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje A. D. v. G. D. ir kt. (bylos Nr. 3K-3-225/2006).

galioja tol, kol šie gyvena santuokoje, tuo tarpu jų vaikams šeimos turto teisinis režimas visais atvejais, neatsižvelgiant į tai, ar tėvai gyvena santuokoje, ar ne, išlieka iki pilnametystės. Tačiau analizuojant teisminę praktiką galima prieiti išvada, kad normų, užtikrinančių atskirų šeimos narių teisės į gyvenamąją patalpą, interpretavimas yra nevienareikšmis, kartais prieštaraujantis protingumo, teisingumo principams, o taip pat teisės aktams, nustatantiems vaiko teisių, turto savininko teisėtų interesų apsaugą bei gynimą.

Išvados

1. Vykstant spartiems europinės integracijos ir globalizacijos procesams bei teisinės minties pokyčiams, formuojasi šeimos kūrimo modeliai, kurie skatina teisės doktrinos – šeima kuriama santuoka – kitimą. Įvairūs teisės aktai pateikia skirtingas šeimos bei šeimos nario sampratas (nepagrįstai išplečiamas arba susiaurinamas subjektų sąrašas), o tai lemia ir nevienareikšmišką šeimos narių teisių bei pareigų apimtį interpretavimą, taip pat teisėtų interesų įgyvendinimą. Siekiant realizuoti optimalią visuomenės ir valstybės kuriamą šeimos politiką, siūlytina suvienodinti abejotinas sąvokas, apsunkinančias asmenų teisinio statuso nustatymą ir lemiančias prielaidas jų teisių pažeidimams, arba jų atsisakyti.

2. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinto šeimos turto instituto tikslas – nepilnamečių vaikų ir sutuoktinio (ekonomiškai silpnesnio) teisių apsauga, formuluojama remiantis išimtinai turto objektu – šeimos gyvenamąją patalpą, kuri (suvokiant ją kaip būtiną materialiąją šeimos gyvavimo prielaidą) yra suvokiama ne tik juridine, bet ir faktine prasme, ir turi būti naudojama tik bendriems šeimos poreikiams tenkinti. Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse nustatytas šeimos turto institutas (lyginant su užsienio valstybių reglamentacija) yra pozityvus pagal savo reguliavimą, t. y. normos yra pakankamai išsamios ir pajėgios užtikrinti šeimos narių teises, susijusias su šeimos gyvenamąją patalpą, tačiau taikant normą svarbu ne tik ją tinkamai suvokti, bet ir sėkmingai išanalizuoti konkrečius ginčo dėl faktinių aplinkybių atvejus.

3. Siekdamas užtikrinti teisės į šeimos gyvenamąjį būstą įgyvendinimą, įstatymų leidėjas nustatė ypatingą disponavimo šiuo būstu tvarką, t. y. būtinas sutuoktinio raštiškas sutikimas bei teismo leidimas atlikti su šiuo turtu susijusius sandorius. Be to, nustatyta riboti kreditorių galimybę išieškoti panaudojant šeimos gyvenamąją patalpą, o tai praktikoje gana dažnai yra tik deklaratyvus šeimos narių teisių į būstą garantas.

4. Šeimos turto teisinis režimas skirtingiems šeimos nariams pasibaigia ne tuo pačiu metu: įstatymas numato galimybę taikyti uzufuktą ir perkelti nuomininko teises. Atlikta teisminės praktikos analizė leidžia prieiti išvada, kad normų, užtikrinančių šeimos narių teisės į gyvenamąją patalpą, interpretavimas yra nevienareikšmis, kartais prieštaraujantis protingumo, teisingumo principams, taip pat teisė aktų, nustatančių vaiko teisių, turto savininko teisėtų interesų įgyvendinimą bei

gynimą, nuostatoms. Todėl siūlytina kiekvienu konkrečiu atveju ne tik deklaratyviai konstatuoti taikomų normų tikslą, bet kartu siekti optimaliai užtikrinti ginčo šalių – šeimos narių (vaikų, sutuoktinio) ir sąžiningų trečiųjų asmenų – interesų pusiausvyrą.

Literatūra

- Beck'sches Rechtslexikon. Munchen, 2001.
- Boden, H. *Anwaltkommentar BGB, Band 4 Familienrech.* Bonn: DAV, 2005, 1361b No.3
- Boele-Woeli, K.; Braat, B.; Curry-Sumner, I. *European Family Law in Action. Volume IV: Property Relations Between Spouses.* Antwerp-Oxford-Portland: Intersentia, 2009.
- Boele-Woelki, K. The principles of European family law: its aims and prospects. [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-12-02]. <<http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000012/article.pdf>>.
- Colomer, A. Droit civil – regimes matrimoniaux. *Litec*, 2004, 68, 72
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.* Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2000.
- Donauskaitė, D. Politikai spjovė į nesusituokusius. *Lietuvos aidas*. 2007 m. rugsėjo 10 d. Nr. 22.
- Keserauskas, Š. “Moving in the Same Direction?” Presentation of Family Law Reforms in Lithuania. *International Survey of Family Law*, 2004.
- Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. Bendro gyvenimo neįregistravus santuokos (sugyventiniai) teisinio reglamentavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2008, 4(106).
- Kudinavičiūtė-Michailovienė, I. *Santuokos sąlygos ir jų vykdymas.* Vilnius: Justitia, 2007.
- Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė.* I dalis. Vilnius: Justitia, 2003.
- Leonavičius, J. *Sociologijos žodynas.* Vilnius: Academia, 1993.
- Lietuvos Respublikos Konstitucija. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimo leidykla, 1993.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 33-807.
- Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 88-3208.
- Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 69-2624.
- Lietuvos Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas. *Teisės problemos*. 1996, Nr. 1.
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras.* Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko 2008 m. liepos 22 d. potvarkis Nr. 2B-77 dėl pareiškėjo prašymo priėmimo. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 97-3754.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje R. R. v. A. R. (bylos Nr. 3K-7-563/2005).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 13 d. nutartis civilinėje byloje D. Z. v. R. A. I. (bylos Nr. 3K-7-332/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje V. Ž. v. Klai-pėdos m. savivaldybės taryba (bylos Nr. 3K-3-389/2005).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 15 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-416/2008).

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *G. K. v. AB „Sampo bankas“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-90/2005).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *V. U. v. O. U.* (bylos Nr. 3K-3-426/2005).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 14 d. nutartis *V. K. v. J. B.* civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-97/2003).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-580/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 7 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-7-816/2003).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje *J. J. v. S. C. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-241/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje (bylos Nr. 3K-3-302/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje *A. D. v. G. D. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-225/2006).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 41. *Teismų praktika*. 2003, 9.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 15 d. konsultacija Lietuvos apeliaciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams dėl CK 3.84 straipsnio 2 dalies –A3–48. *Teismų praktika*. 2001, 16.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 5 d. konsultacija Lietuvos apelia-
- ciniam teismui, apygardų teismams, miestų ir rajonų apylinkių teismams dėl CK 3.85 straipsnio 2 dalies –A3-77. *Teismų praktika*. 2002, Nr. 18.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gruodžio 22 d. išvada dėl projekto Nr. XP-2390 [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2008-11-18]. <<http://www.lrs.lt>>.
- Lietuvos Respublikos Seimo šeimos ir vaiko reikalų komisijos 2008 m. vasario 1 d. išvada dėl projekto Nr. XP-2390 [interaktyvus]. Vilnius, 2008 [žiūrėta 2008-11-18]. <<http://www.lrs.lt>>.
- Maslauskaitė, A.; Stankūnienė, V. *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genėzė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: TMO, STI, 2007.
- Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Ro-mėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
- Нечаева, А. М. *Семейное право*. Москва: Юристъ, 2005.
- Plečkaitis, R. *Logikos įvadas*. Vilnius: Mintis, 1978.
- The Italian Civil Code and complementary Legislation Table of Contents foreword introduction*. Oceana publication, INC Dobbs Ferry, N.Y., 1993.
- Terre, F.; Simler, Ph. *Droit civil. Le regimes matrimoniaux*. Paris: Dalloz, 2005
- Vieujean, E. Protection du logement principal de la famille contre le conjoint. *Le logement familial, Collection Famille at droit, Story Scientia*, 1999.
- Vitkevičius, P. S. *Šeimos narių turiniai teisiniai santykiai*. Vilnius: Justitia, 2006.
- Voverienė, O. Šeima kaip tautos vertybė. *Lietuvos aidas*. 2008 m. balandžio 7 d., Nr. 77.
- Žibaitis, R. *Šeima ir asmenybės ugdymas*. Vilnius: LVPG „Vilma“, 1995.
- Žvinklienė, A. *Šeimos raida dabartinėje Lietuvoje. Žmogaus interesai ir dabartis*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1993.

THE REALIZATION AND PROTECTION OF THE RIGHT OF FAMILY MEMBERS TO THE DWELLING SPACE

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *After registration of their marriage, a man and a woman acquire a new legal status: they become spouses and create family relations, accompanied by specific rights and duties. The realisation of these rights and duties may be restricted by a marriage contract and imperative provisions of the Civil Code. The Civil Code of the Republic of Lithuania (in power since 1 July 2001) set forth a brand new approach towards property relations of the spouses by establishing such novelties as family assets and the legal regime thereof, marriage contract, etc. The extended scope of legal regulation of property relations was determined by the need for legal clarity in this field in order to protect and secure the rights and legitimate interests of the spouses themselves, their children, and of third persons who may have claims related to the family assets. The Constitution of the Republic of Lithuania, while declaring a special protection of family, motherhood, fatherhood and childhood (Art. 38), also secures the inviolability of a private dwelling (Art. 24), because the dwelling is a key prerequisite for living together in a family. Taking into consideration the Constitutional Provisions, examining the provisions of the Civil Code and the established court practice, this article analyses the concept of family members, realisation and security of their right to dwelling space, specificity of family assets and their regime, as well as the possibilities to meet the claims of third persons while addressing the issues of use, ownership transfer and division of dwelling of the spouses.*

The Constitution of the Republic of Lithuania does not provide the direct family concept. Usually various legal acts give different concepts of the family or family member or they even contradict each other. Therefore, practice faces many problems while setting the extent of each family members' rights and duties. The analysis of court practice leads to a conclusion that the interpretation of legal provisions securing family members' rights to the dwelling space is ambiguous (The Civil Code art. 3.88- 3.86). Sometimes it even contradicts the principles of sense or justice and other legal provisions which determine the realization and protection of children rights and legitimate interests of the owner of the property. Consequently, it might be suggested that each time both declaratively state the purpose of applied provisions and aspire to an optimal dispute to secure a balance of interests for all sides – family members (children, spouses) and honest third persons.

Keywords: *family, family members, family assets, legal regime of the property, cohabitants, family dwelling.*

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: šeimos teisė, paveldėjimo teisė, civilinė teisė.

Inga Kudinavičiūtė-Michailovienė Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, associated professor. Research interests: family law, inheritance law, civil law.